

Rewilding w Polsce

Odpowiedzialność za zwierzęta

*Żubr (Bison bonasus), Drawsko Rejon Wojskowy, Pomorze Zachodnie.
Staffan Widstrand / Rewilding Europe*

Główne zagadnienia

- Ogólne zasady odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez zwierzęta
- Definicja prawna dzikich zwierząt
- Szczególne zasady dotyczące gatunków objętych ochroną

Najważniejsze wnioski

- 1 Każda osoba, która sprawuje jakąkolwiek kontrolę nad zwierzętami, w tym dzikimi, ponosi odpowiedzialność za te zwierzęta.
- 2 Co do zasady nie ponosi się odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez zwierzęta żyjące na wolności.
- 3 Skarb Państwa odpowiada jednak za szkody wyrządzone przez gatunki objęte ochroną lub zwierzęta żyjące na obszarach chronionych.
- 4 Przepisy prawa łowieckiego przewidują również prawo dochodzenia odszkodowania za szkody wyrządzone przez zwierzęta zaliczane do gatunków łownych.

Spis treści

1. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzęta	2
2. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzęta domowe lub utrzymywane przez człowieka	2
2.1. Odpowiedzialność karna za szkody wyrządzone przez zwierzęta domowe lub utrzymywane przez człowieka	4
3. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez dzikie zwierzęta	4
3.1. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez gatunki objęte ochroną lub gatunki żyjące na obszarach chronionych	5
3.2. Odpowiedzialność za szkody spowodowane przez zwierzęta łowne	6

1. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzęta

Kwestia odpowiedzialności za szkody spowodowane przez zwierzęta zależy w dużej mierze od stopnia kontroli sprawowanej przez człowieka nad zwierzęciem, które wyrządziło szkodę, oraz od tego,

czy jest ono zwierzęciem dzikim. Kwestie potencjalnej odpowiedzialności za takie szkody w obu przypadkach omówiono w punktach 2 i 3 poniżej.

2. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzęta domowe lub utrzymywane przez człowieka

Ogólna zasada dotycząca odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez zwierzęta domowe lub utrzymywane przez człowieka stanowi, że odpowiedzialność za wszelkie szkody i krzywdy, jakie zwierzę wyrządza ponosi ten, kto zwierzę chowa albo się nim posługuje (jako posiadacz)¹. Kluczowe dla ustalenia odpowiedzialności jest zatem zidentyfikowanie osoby chowającej zwierzę lub posługującej się nim, czyli osoby je utrzymującej. Może to być Skarb Państwa, organ administracji publicznej, osoba fizyczna lub podmiot prywatny, w zależności od tego, kto jest właścicielem lub posiadaczem zwierzęcia.

Należy zauważyć, że osoba, która zajmuje się zwierzęciem, lecz go nie utrzymuje, może również ponosić odpowiedzialność, jeżeli nie zapewnia odpowiedniego nadzoru nad zwierzęciem wyrządzającym szkodę. Oznacza to, że odpowiedzialność za szkodę może spoczywać na osobie, która w momencie wyrządzenia szkody miała obowiązek długoterminowej opieki nad zwierzęciem, na przykład poprzez jego karmienie lub zapewnienie mu schronienia².

Warto zauważyć także, że nie ma znaczenia, czy w chwili wyrządzenia szkody zwierzę znajdowało się pod bezpośrednim nadzorem osoby je utrzymującej, czy też zajmowała się nim inna osoba. W sytuacji, gdy nie można ustalić, kto odpowiadał za zwierzę w momencie wyrządzenia szkody, odpowiedzialność nadal spoczywa na osobie utrzymującej zwierzę, jeżeli wymagają tego zasady współżycia społecznego³.

W kontekście projektu rewildingowego zasady dotyczące zwierząt domowych lub utrzymywanych przez człowieka mają zastosowanie w przypadku chowania ich lub posługiwania się nimi przed wypuszczeniem na wolność w ramach programu reintrodukcji. Na tym etapie możliwe jest bowiem ustalenie, kto jest posiadaczem zwierzęcia lub kto je utrzymuje (zob. "Rewilding w Polsce: Reintrodukcje dzikich zwierząt").

Nie istnieją jednak szczegółowe przepisy regulujące odpowiedzialność za zwierzęta po ich wypuszczeniu na wolność lub w trakcie samego procesu wypuszczania. W takich sytuacjach stosuje się ogólne zasady odpowiedzialności (zob. "Rewilding w Polsce: publiczny

dostęp do krajobrazu i odpowiedzialność cywilna na terenie prywatnym”).

Aby uniknąć nieprzewidzianych komplikacji, zaleca się podjęcie wszelkich środków ostrożności w celu zminimalizowania i złagodzenia potencjalnego ryzyka.

Przed rozpoczęciem projektu rewildingowego z udziałem zwierząt oraz w kontekście potencjalnej odpowiedzialności za szkody przez nie wyrządzone, wskazane jest zasięgnięcie profesjonalnej porady prawnej.

Przykład

W ramach projektu rewildingowego realizowany jest proces reintrodukcji kozicy tatrzańskiej, która wcześniej wyginęła na tym obszarze. Zwierzętom zapewniono możliwość swobodnego poruszania się po rozległym, ogrodzonym obszarze, bez stałego nadzoru i jakiegokolwiek formy opieki nad stadem. W toku projektu jedno ze zwierząt przypadkowo opuszcza wyznaczony teren, przekracza pobliską drogę i zostaje potrącone przez samochód, co prowadzi do powstania szkód.

Teren projektu jest ogrodzony, zatem uznaje się, że istnieje pewien stopień kontroli nad zwierzętami, co skutkuje odpowiedzialnością organizatorów projektu rewildingowego jako osób utrzymujących zwierzęta (zob. punkt 2). W zależności od okoliczności, odpowiedzialność mogą ponosić również zarządca drogi, na której doszło do wypadku, oraz kierowca pojazdu.

W innym przypadku w ramach tego samego projektu osoba postronna weszła na teren z psem spuszczonego ze smyczy. Pies zbliżył się do stada kozic tatrzańskich i zaatakował jedno ze zwierząt. Kozica w obronie uderzyła psa rogami, raniąc go.

W takiej sytuacji odpowiedzialność za wszelkie szkody wyrządzone kozicy spoczywa na właścicielu psa. Fakt, że pies był bez smyczy i miał możliwość zaatakowania zwierzęcia może wskazywać na niedopełnienie przez właściciela obowiązku zachowania należytej ostrożności w celu zapobieżenia szkodom.

Pewną odpowiedzialność za obrażenia zadane psu ponosić mogą organizatorzy projektu rewildingowego. Oceny odpowiedzialności należy dokonywać indywidualnie w każdym przypadku, co może prowadzić do podziału odpowiedzialności pomiędzy właściciela psa a organizatorów projektu.

Aby zminimalizować ryzyko wystąpienia tego rodzaju zdarzeń zaleca się, by osoby zajmujące się rewildingiem wyraźnie informowały osoby postronne o wkraczaniu na teren projektu rewildingowego oraz o występujących tam zwierzętach i potencjalnych zagrożeniach, np. poprzez odpowiednie oznakowanie lub inne formy komunikacji. W takim przypadku niezbędne jest jednoznaczne ostrzeżenie o konieczności zachowania ostrożności. Umieszczenie zaleceń dotyczących dobrych praktyk, takich jak obowiązek prowadzenia psa na smyczy, może stanowić skuteczne zabezpieczenie przed ewentualną odpowiedzialnością.

Oznaczenia bobrów, Rewilding Delta Odry.
Raquel Filgueiras / Rewilding Europe

W przypadku porzucenia lub ucieczki zwierząt domowych bądź utrzymywanych przez człowieka, właściciel lub osoba odpowiedzialna za zwierzę zasadniczo pełni tę rolę do momentu, gdy odpowiedzialność zostanie przejęta przez inną osobę. Oznacza to, że za zwierzęta utrzymywane przez człowieka, które uciekły lub zostały porzucone, lecz wciąż przebywają na wolności, odpowiada ich ostatni posiadacz. Nie uznaje się ich za zwierzęta dzikie w rozumieniu omówionym w punkcie 3 poniżej.

Własność zwierząt utrzymywanych przez człowieka, które nie są już pod kontrolą żadnej osoby, przechodzi na inną osobę jedynie w sytuacji, gdy osoba ta

3. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez dzikie zwierzęta

Zasadniczo nie ponosi się odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez dzikie zwierzęta żyjące na wolności. Od tej zasady istnieją jednak wyjątki, które należy uwzględnić w kontekście rewildingu. Przede wszystkim należy jednak precyzyjnie określić, które gatunki zwierząt kwalifikują się jako dzikie.

Zgodnie z ustawową definicją zwierzęta wolno żyjące (dzikie) to zwierzęta nieudomowione, żyjące w warunkach niezależnych od człowieka⁶, zatem nie mają do nich zastosowania przepisy kodeksu cywilnego regulujące kwestie dotyczące zwierząt domowych i utrzymywanych przez człowieka. Przykładami dzikich zwierząt są wilki, rysie, łosie, żbiki, foki szare, pelikany, kozice tatrzańskie oraz

schwyta zwierzę z zamiarem zatrzymania go. Podejście to stanowi wyjątek od ogólnej zasady prawa cywilnego, zgodnie z którą właściciel może utracić prawo własności do rzeczy w przypadku jej porzucenia z zamiarem zrzeczenia się tej własności⁴.

2.1. Odpowiedzialność karna za szkody wyrządzone przez zwierzęta domowe lub utrzymywane przez człowieka

W przypadku, gdy szkoda wyrządzona przez zwierzęta domowe lub utrzymywane przez człowieka ma charakter karny, sąd może nałożyć na sprawcę karę

żubry, o ile żyją one swobodnie na wolności, bez jakiegokolwiek kontroli ze strony człowieka.

Gatunki łowne, definiowane jako dzikie zwierzęta o znaczeniu łowieckim, również klasyfikowane są jako zwierzęta dzikie. Należy jednak zauważyć, że do tych gatunków stosuje się szczególne przepisy (zob. "Rewilding w Polsce: Łowiectwo"). Przykładami gatunków łownych są jeleń szlachetny, daniel, sarna, dzik, lis, borsuk, kuna leśna oraz bażant⁷.

Niektóre gatunki, takie jak jeleń szlachetny, sarna, bażant i kuropatwa, mogą być klasyfikowane zarówno jako zwierzęta łowne, jak i wolno żyjące, w zależności od pory roku. W okresach zakazu polowań gatunki te

ograniczenia wolności, grzywnę w wysokości do 1000 zł lub karę nagany⁵.

Próg odpowiedzialności opiera się w tym przypadku na (i) niezachowaniu zwyczajowych lub zalecanych środków ostrożności przy zajmowaniu się zwierzęciem oraz (ii) powstaniu zagrożenia dla życia lub zdrowia człowieka spowodowanego brakiem należytej ostrożności ze strony posiadacza zwierzęcia.

Środki ostrożności różnią się w zależności od gatunku zwierzęcia oraz konkretnego zagrożenia, jakie ono stwarza.

uznawane są za dzikie, natomiast w sezonie łowieckim traktowane są jako zwierzyna łowna. Aspekt ten należy uwzględnić przy planowaniu wszelkich działań rewildingowych z udziałem tych gatunków.

Dzikie zwierzęta uznawane za niebezpieczne dla życia i zdrowia ludzi klasyfikowane są do celów prawnych jako „niebezpieczne”⁸. Przykładami takich zwierząt są wilki, rysie, niedźwiedzie oraz wiele gatunków gadów. Należy jednak pamiętać, że mimo że niektóre gatunki są określane mianem „niebezpiecznych”, nie wpływa to na odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez te zwierzęta. Na odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez te zwierzęta.

Przykład

W rozważanym scenariuszu, w ramach programu reintrodukcji, kozice tatrzańskie zostają wypuszczone na wolność na terenie pozbawionym ogrodzenia, co umożliwia swobodne przemieszczanie się zarówno tych zwierząt, jak i innych dzikich gatunków na obszar objęty projektem oraz poza jego granice. Niektóre z tych zwierząt wychodzą na pobliską drogę, gdzie jedno z nich zostaje potrącone przez przejeżdżający samochód.

Zasadniczo nie ponosi się odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez zwierzęta żyjące na wolności. W związku z tym, jeśli do zdarzenia doszło po wypuszczeniu zwierząt, organizatorzy projektu rewildingowego nie będą odpowiadać za powstałe szkody. Jednak w przypadku reintrodukcji zwierząt może być trudno jednoznacznie ustalić moment, w którym zwierzę, wcześniej pozostające pod opieką człowieka, staje się zwierzęciem wolno żyjącym. Tego rodzaju niejasność może rodzić trudności przy ocenie prawnej odpowiedzialności w takich sytuacjach.

W omawianym przypadku mamy do czynienia z wypadkiem drogowym, zatem istnieje możliwość, że odpowiedzialność spoczywa na podmiocie zarządzającym drogą, zwłaszcza jeśli nie dopełnił obowiązku umieszczenia odpowiedniego znaku ostrzegawczego dla kierowców.

Kluczowe znaczenie ma również określenie statusu zwierzęcia, które spowodowało szkodę. W przypadku kozicy tatrzańskiej, jako gatunku objętego ochroną, odpowiedzialność za odszkodowanie może spoczywać na Skarbie Państwa (zob. [punkt 3.1](#) poniżej). Natomiast jeśli szkoda została wyrządzona przez dzikie zwierzę niepodlegające ochronie, zastosowanie znajdzie ogólna zasada wyłączenia odpowiedzialności.

3.1. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez gatunki objęte ochroną lub gatunki żyjące na obszarach chronionych

Od ogólnej zasady braku odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez dzikie zwierzęta żyjące na wolności istnieje istotny wyjątek. Jeśli zwierzę wyrządzające szkodę jest gatunkiem chronionym lub przebywa na obszarze chronionym, odpowiedzialność za wyrządzone szkody ponosi Skarb Państwa.

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie przyrody⁹ i rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt¹⁰ Skarb Państwa może ponosić odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez:

- zwierzęta objęte ścisłą ochroną gatunkową, wymienione w załączniku I do rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Lista ta jest wyczerpująca i obejmuje takie gatunki jak wilki, rysie, żubry i niedźwiedzie brunatne;

- zwierzęta objęte ochroną częściową, wymienione w załączniku II do rozporządzenia w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Lista ta ma charakter domyślny, co oznacza, że obejmuje wszystkie gatunki chronione niewymienione w załączniku I lub innych przepisach szczególnych. Przykładami są takie gatunki jak gronostaj, bóbr europejski, mysz zaroślowa czy wydra; oraz
- zwierzęta łowne, występujące w parkach narodowych, strefach ochronnych zwierząt łownych oraz w rezerwatach przyrody¹¹, zgodnie z przepisami prawa łowieckiego¹² (zob. "Rewilding w Polsce: Łowiectwo").

Ustawa o ochronie przyrody wprowadza również szczególne przepisy dotyczące odpowiedzialności Skarbu Państwa za określone szkody wyrządzone przez niektóre gatunki, jak poniżej:¹³

- szkody wyrządzone przez żubry – w uprawach, płodach rolnych lub w gospodarstwie leśnym;
- szkody wyrządzone przez wilki lub rysie – w pogłowie zwierząt gospodarskich;
- szkody wyrządzone przez niedźwiedzie - w pasiekach, w pogłowie zwierząt gospodarskich oraz w uprawach rolnych;
- szkody wyrządzone przez bobry - w gospodarstwie rolnym, leśnym lub rybackim.

Przykład

Organizatorzy projektu rewildingowego zarządzają rezerwatem, w którym prowadzona jest reintrodukcja wilków, umożliwiając im swobodne poruszanie się po jego terenie. Obszar rezerwatu jest ogrodzony, a na jego granicach umieszczono tablice ostrzegawcze informujące o zakazie wstępu. Mimo to, jeden ze spacerowiczów zignorował ostrzeżenia i wspiał się na ogrodzenie. Po dostrzeżeniu wilków wpadł w panikę i podjął próbę ucieczki, ponownie wspinając się na ogrodzenie. Podczas tej próby stracił równowagę, spadł poza teren rezerwatu i doznał obrażeń. Poszkodowany twierdzi, że w okolicy brakowało odpowiednich informacji o obecności wilków.

Zgodnie z ogólnymi zasadami polskiego prawa, właściciel lub zarządca nieruchomości, który ogrodził teren oraz zapewnił odpowiednie oznaczenia informujące o zakazie wstępu, nie ponosi odpowiedzialności za szkody poniesione przez osoby, które mimo to na ten teren wtargnęły. Brak szczegółowych informacji o prowadzeniu rezerwatu wilków na danym obszarze nie wpływa na tę zasadę. Spacerowicz, który zignorował oznaczenia, sam odpowiada za swoje działania i nie może przypisać właścicielowi ani zarządcy terenu odpowiedzialności za doznane obrażenia.

3.2. Odpowiedzialność za szkody spowodowane przez zwierzęta łowne

Mimo że zwierzyna łowna stanowi własność Skarbu Państwa, odpowiedzialność za szkody przez nią wyrządzone jest w pewnych okolicznościach przenoszona na zarządców obwodów łowieckich, jak wyjaśniono poniżej. Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność na podstawie przepisów prawa łowieckiego w zakresie, w jakim obwody łowieckie są uprawnione do regulowania populacji zwierzyny łownej na swoim terenie.

Z tego względu dzierżawca lub zarządca obwodu łowieckiego jest zobowiązany do wypłaty odszkodowania za szkody wyrządzone w uprawach

rolnych przez niektóre gatunki zwierząt łownych, takie jak dziki, łosie, jelenie, danielę i sarny, w trakcie polowania¹⁴. Szczegółowe informacje na temat funkcjonowania mechanizmu odszkodowawczego można znaleźć w artykule "Rewilding w Polsce: Łowiectwo".

W przypadkach niewymienionych powyżej, tj. szkód wyrządzonych przez zwierzynę łowną na obszarach chronionych oraz w obwodach łowieckich, Skarb Państwa odpowiada za szkody wyrządzone przez niektóre gatunki zwierząt łownych, takie jak dziki, łosie, jelenie, danielę i sarny, na obszarach niewchodzących w skład obwodów łowieckich¹⁵.

Przypisy

- 1 Kodeks cywilny, art. 431 i art. 415.
- 2 Kodeks cywilny, art. 431.
- 3 Kodeks cywilny, art. 431.
- 4 Opinia prof. M. Goettela: M. Goettel, *Podmioty „własności” zwierząt [w:] Sytuacja zwierzęcia w prawie cywilnym*, Warszawa, 2013.
- 5 Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń.
- 6 Ogólna definicja z ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt.
- 7 Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 11.03.2005 r. w sprawie ustalenia listy gatunków zwierząt łownych.
- 8 Załączniki nr 1 i 2 do Rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi. Lista gatunków zwierząt niebezpiecznych znajduje się w Rozporządzeniu Ministra Środowiska w sprawie gatunków zwierząt niebezpiecznych dla życia i zdrowia ludzi z dnia 3 sierpnia 2011 r.
- 9 Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r., Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880. Aby uzyskać więcej informacji na temat Ustawy o ochronie przyrody, zob. Rewilding w Polsce: Reintrodukcje dzikich zwierząt.
- 10 Rozporządzenie Ministra Środowiska w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt z dnia 16 grudnia 2016 r. (Rozporządzenie w sprawie ochrony zwierząt), Dz.U. z 2016 r. poz. 2183.
- 11 Ustawa o ochronie przyrody, art. 126, ust. 7 i 8.
- 12 Prawo łowieckie, art. 50 ust. 1.
- 13 Ustawa o ochronie przyrody, art. 126, ust. 1.
- 14 Prawo łowieckie, art. 46, ust. 1.
- 15 Prawo łowieckie, art. 50, ust. 1b.

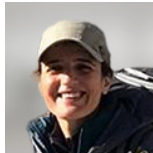
Skontaktuj się z nami

Więcej informacji na temat renaturyzacji i zagadnień poruszanych w niniejszej notce informacyjnej można znaleźć na stronach internetowych [The Lifescape Project](#) i [Rewilding Europe](#).

Jeśli masz jakiegokolwiek pytania, skontaktuj się z nami:

Elsie Blackshaw-Crosby
E: elsie.blackshaw@lifescapeproject.org

Catarina Prata
E: catarina.prata@lifescapeproject.org

Podziękowania

Dziękujemy Rewilding Oder Delta za podzielenie się praktycznymi doświadczeniami rewildingu w Polsce. Dziękujemy również Clifford Chance LLP za wsparcie prawne w przygotowaniu tej notatki informacyjnej.

Niniejsze opracowanie nie stanowi wyczerpującego omówienia wszystkich istotnych kwestii ani nie obejmuje wszystkich aspektów poruszanych w nim tematów. Nie stanowi również porady prawnej ani nie zawiera żadnych innych wskazówek. Podane w nim przykłady nie mają zastosowania do wszystkich sytuacji – w celu uzyskania konkretnej porady prawnej należy skonsultować się z doradcą prawnym.